

הגדה של פסח

מקור: תורת מנחם יום ב' דחה"פ תשכ"ו, לקוטי שיחות חלק י"ז פסח (ב)

ד' קשיות פרטיות על פרטי הסדר. אבל יש קושיא כללית על כללות הסדר:
"איך חוגגים גאולה כשנמצאים בגלות?"

א. כיצד יתכן שאנחנו נמצאים 'בגלות'?

לא סתם גלות, אלא גלות מר, יותר משעבוד מצרים, ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו?" בשלמא בשר ודם, הוא מוגבל ומשתנה, ולכן ישנו שינוי וחילוף גם בפעולותיו. אבל יצי"מ היתה ע"י הקב"ה, "ה' אלקים אמת", כל פעולותיו אמיתיים ונצחיים, מדוע לא היתה הגאולה אחת ולתמיד? גאולה נצחית!

ב. כיצד יתכן שיש 'עניות' אצל בני"י?

"דצריך?" "דכפין?"
 הרי יצאו "ברכוש גדול!"

ג. כיצד מגיע לפתע לשולחן הסדר 'בן רשע'?

בבני ישראל שיצאו ממצרים לא היה רשע אחד בתוכם, שהרי מתו בשלושת ימי אפילה! ואין לומר שהרשע של ההגדה שיושב אצל השולחן אינו מסוג הרשעים שמתו במצרים בשלושת ימי אפילה, כי, מפורש בתשובה לבן הרשע ש"אילו הי' שם לא הי' נגאלי".

אינן סתם שאלות **בשכל והבנה**, אלא **מפריעות** לכל התוכן של הסדר וסיפור ביצי"מ, ש"בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים", ולכן "יכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים". **כיצד יכול להרגיש חירות**, שיראה את עצמו באמת "כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים", בה בשעה שנמצא **בגלות**, ועומדים עלינו לכלותינו, וישנם **עניים**, וגם **בן רשע**?

שאלה **שכלית**: "למה יש סדר?"

שאלה **רגשית**: "איך אפשר לעשות סדר?"

כדי לבטל בלבול זה, מקדימים: "הא לחמא עניא". בפיסקא זה מבואר **כללות התוכן** של הסיפור ביצי"מ שמתחיל מ"עבדים היינו" ואילך.

קשיא: למה מדברים על **העוני שבמצרים** "לחמא עניא", הרי זה היפך הסיפור **דיציאת מצרים**? ולמה מסיימים: "**השתא הכא כו' השתא עבדין**", שנמצאים במצב של **גלות ועבדין**, הרי זה היפך **הגאולה והיפך הרגש חירות**, ו"צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות", ובראשם באמירת ההגדה סיפור ביצי"מ, צריך להיות מודגש וניכר **חירות**.

אין לתרץ, שהכוונה להדגיש שרק "**אבהתנא**" היו בארעא דמצרים, אבל אנחנו איננו במצרים. וכן "השתא הכא ... לשנה הבאה ...", ע"ד "מתחיל בגנות (ומסיים בשבח)", שהרי "מתחיל בגנות", בכדי שה"שבח" יהי **ניכר ובלוט יותר**, שייך רק על "גנות" **שבעבר**. "עבדים היינו לפרעה". "**מתחילה** עובדי עבודה זרה ...". ו"שבח" **שבהווה**. "ויוציאונו ה' אלקינו ...". "**ועכשיו** קרבנו המקום לעבודתו". כי אז מודגש ומורגש ביותר ה"שבח" וההודי' להקב"ה, ובמילא הרי זה מעורר גם את רגש החירות. אבל אינו מתאים להדגיש "גנות" **שבהווה**. "**השתא הכא ... השתא עבדין** ...". ואע"פ שמתפלל ובטוח (מנחם) ש"לשנה הבאה בארעא דישאל" ו"לשנה הבאה בני חורין", הרי זו רק תקוה ורגש שקשור עם (החירות) **בעתיד**, ולא עם רגש החירות **בהווה** בלילה זה.

תירוץ: "הא לחמא ... - ג' חלקים:

חלק א': הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

המצה שאכלו אבותינו **לאחר** צאתם ממצרים ("שלא הספיק להחמיץ עד שיצאו...") נקראת "די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". בזה מדגיש, שאופן היציאה ממצרים לא הי' בשלימות, ו**מצד עצמם** כאילו "נשארו" במצרים.

לפי"ז יתורץ שאלת המפרשים, הרי המצה שאנו אוכלים קשורה למצה שאכלו **בצאתם** ממצרים, ולא עם המצה שאכלו במצרים? כמ"ש בהמשך ההגדה: "מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בצקת כו' שנאמר ויאפו את הבצק גו' עוגות מצות גו' כי **גורשו ממצרים**".

התירוץ המובא (אבודרהם, זבח פסח ועוד) שבני"י אכלו במצרים מצה, כיון שנהגו להאכיל "שבויים" במצה "מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ", או כדברי הספורנו, לחם שהיו אוכלים בעוני ושלא הי' להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ מפני נוגשים אצים, מפרך המהר"ל (גבורות ה' פני"א): "והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת כי לא נמצא בשום מקום לא בכתב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצריים היו מאכילים את ישראל מצה".

ובזה מתרץ השאלות הנ"ל ...

חלק ב': "**כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח**".

כיון שלא יצאו אז לגמרי משעבוד מצרים, לכן ישנם עניים, ו"השתא עבדין", שנמצאים עדיין בגלות ועבדות.

הגדה של פסח

מקור: תורת מנחם יום ב' דחה"פ תשכ"ו, לקוטי שיחות חלק י"ז פסח (ב)

ואין זה רק הזמנה לשלחן הסדר, שהרי אז היו צריכים לאומרה לפני התחלת הסדר, מיד כשבאים מבית-הכנסת, או לפני שנמצאים בבית-הכנסת. אלא זהו בעיקר **הקדמה להסיפור ביצי"מ**. ולכן נאמר דוקא לאחר הסימן "מגיד".

אך לפי"ז אינו מובן מה נפעל ביציאת מצרים, שלכן עורכים את הסדר "דרך חירות"?

ולזה מסיים ...

חלק ג': "השתא הכא (אבל) לשנה הבאה בארעא דישראל", ו"השתא עבדין (אבל) לשנה הבאה בני חורין".

גאולת מצרים פתחה את הדרך והצינור של גאולה, שמביאה לגאולה השלימה. ולכן אפשר עתה לקיים מצות סיפור ביצי"מ בלילה זה, וגם "להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים" בשלימות.

כן מבואר במאמר ד"ה כימי צאתך ה'תש"ח ריש פי"ב: "כימי צאתך מארץ מצרים, ימי ל' רבים, דכל הימים מימי גאולה הראשונה עד גאולה העתידה בב"א הם ימי צאתך מארץ מצרים. והיינו דבגאולת מצרים התחדש ענין עקרי, והוא פתיחת הצנור דגאולה. וזהו שאנו מברכין בברכת הגאולה אשר גאלנו וכו', דאינו דומה מי שהוא בגולה ויודע אשר סוף סוף יגאל, למי שהוא משועבד שאינו יודע כלל אם יגאל".

וראה סוף המאמר שם: "למען תזכור את יום צאתך מארמ"צ כל ימי חיך, להביא לימות המשיח, דגם בגאולה העתידה לבא בב"א שיהיו גילויים נעלים ונפלאים במאד יזכירו גאולת מצרים, וטעם הדבר הוא לפי כי בחפזון יצאת מאמ"צ. ובחפזון זה ג' דעות שהם ג' עניינים. חפזון דמצרים ... מהרו לשלחם. חפזון דישראל, ביציאה מן הרע. וחפזון דשכינה שכביכול התאווה אל הגילוי אורי".

וראה גבורות ה' למהר"ל פס"א, דמבאר דבגאולת מצרים קבלו בני"מ מעלה עצמית דבני חורין ואין המקרה דגלות שלאח"ז מבטל זה כלל (וראה שם פנ"ב).

ואדרבא, ע"י קיום הסיפור ביצי"מ ובאופן "כאילו הוא כו' יוצא משעבוד מצרים", יוצאים ממצב ושעבוד מצרים להיות (לשנה הבאה) בני חורין. כל הזמן מאז יצי"מ עד לגאולה העתידה, ממשכינים לצאת ממצרים.

סיכום: הפיסקא "הא לחמא עניא" באה לפני השאלות ד"מה נשתנה", שאינה חלק מהסיפור יצי"מ שצריך לאומרה בדרך תשובה לשאלת "מה נשתנה", אלא זוהי הקדמה כללית, שמבארת ומתרצת שאלה כללית הנ"ל.

נקודה כללית זו מודגשת ומפורטת בכמה פיסקאות במשך הסיפור דיצי"מ גופא, כדלקמן.

כיון שכל ענין מתבטא בגלוי ובהדגשה בהתחלה ובסיום, לכן ענין כללי זה מודגש בהתחלת וסיום "עיקר נוסח ההגדה שתיקנו חכמים חובה על הכל" (שו"ע אדה"ז סתעי"ג סמ"ג), ובלשון המשנה: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", דהיינו "הניסים ונפלאות שעשה לנו הקב"ה באותו זמן" (אבודרהם) דהיינו:

א. "עבדים היינו".

ב. "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו".

ג. "והיא שעמדה ... " שהיא סיום "ענין מצרים", והקדמה לחלק העיקרי של "סיפורי לבן ויעקב" ("ודורש מ)ארמי אובד אבי".

ד. סיום הפיסקא "כמה מעלות טובות למקום עלינו" – "ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותינו".

פיסקא א': עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ... ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ... הרי אנו ובנינו ... משועבדים היינו ...

קשיא: מהו הפירוש "ואילו לא הוציא הקב"ה"? אם היו בני"מ משועבדים מצד מהותם, מובן שצריך פעולה מיוחדת, להוציאם מתכונת העבדות. אבל כיון שבני"מ הם בעצם בני חורין, ונעשו עבדים רק בגלל גזירת ברית בין הבתרים, מיד שמסתיים זמן הגזירה, מתבטל בדרך ממילא השעבוד, וחוזרים להיות בני חורין?

ואין לומר שהי' צורך ב"הוציא הקב"ה כו" בגלל שהיציאה היתה (לא לאחר ד' מאות שנה, אלא) לאחר רד"ו, שהרי אי' - אין זה שייך לעצם החידוש של היציאה, אלא לאופן החשבון של ד' מאות שנה, שהקב"ה לא מנאם מזמן הירידה למצרים, אלא מלידת יצחק; אבל אין זה משנה את הענין, שלאחרי סיום זמן הקצוב, אפילו לפי החשבון המוקדם, צריכים בני"מ להיות בני חורין בדרך ממילא. ב' - "אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו ...", הוא היפך מ"דור רביעי ישובו הנה"?

תירוץ: גלות מצרים, הוא כמו גיהנם, מירוק וכפרת החטא (כמובן ממארו"ל של שהקב"ה נתן לאברהם את הברירה: "במה אתה מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או בגלות", ובחר גלות במקום גיהנם).

הגדה של פסח

מקור: תורת מנחם יום ב' דחה"פ תשכ"ו, לקוטי שיחות חלק י"ז פסח (ב)

חטא עץ הדעת, החטא הראשון, ושרש כל החטאים, פעל סילוק השכינה מהארץ לרקיע. ואח"כ, היו עוד ששה חטאים שכל אחד מהם גרם לסילוק השכינה מרקיע לרקיע, עד לרקיע השביעי. אברהם אבינו התחיל להחזיר המשכת השכינה מלמעלה למטה, מרקיע ז' לרקיע ה', ולכן, דוקא אליו נאמר ששלימות המירוק ובירור וזיכוך החטא, שעייז נמשכת השכינה למטה כמו קודם החטא, נפעלת עיי גלות מצרים.

"ויוציאונו ה' אלקינו משם **ביד חזקה**": אילו זכו, היתה גלות מצרים גם הגלות האחרונה והיחידה, ובמילא הגאולה ממצרים גאולה שלימה. אבל כיון שלפועל לא פעלה עדיין גלות מצרים את המירוק והכפרה בשלימות, לכן הוכרח להיות היציאה "**ביד חזקה**", דהיינו נגד מדת הדין, שהיתה טוענת דכיון דהמטרה של גלות ושעבוד מצרים, לזכך העולם עד למצב כמו לפני החטא, לא נפעלה עדיין בשלימות, אין מקום ליציאה וגאולה.

"ואילו לא הוציא **הקב"ה**": אילו לא היתה היציאה מצד **הקב"ה**, היתה גלות מצרים נמשכת עד להשגת שלימות הבירור בגאולה העתידה. לכן, היציאה היתה מצד **הקב"ה**, ולא מצד מצבם של בני"י, שלא היו ראויים לכך.

במצרים היו בני"י שקועים במ"ט שערי טומאה, ואילו התעכבו במצרים עוד רגע אחד, לא היו נגאלים ח"ו. הרע שבנפשות ישראל נשאר בתקפו בחלל השמאלי, והגאולה באה מצד ש"נגלה עליהם ממה"מ הקב"ה", שעייז נתעוררה אצלם נקודת היהדות שלהם, ושוב לא היו יכולים לרמות את עצמם מצד הרוח שטות, ה"מכסה על האמת", שבמצב זה יכולים להיות קשורים להקב"ה, ולכן "**ברח העם**". בדוגמת המבואר בתניא, שאפילו קל שבקלים כשבאים לידי נסיון בדבר אמונה, "היא נייעורה משנתה ופועלת פעולתה", ומוסרים נפשם.

פיסקא ב': "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו".

קשיא א': למה "**ועכשיו**...?" היו צריכים לומר "**ואחר כך**..." דהיינו **אברהם אבינו**, שהיה הראשון ש"קרבנו המקום לעבודתו", לאחר ש"מתחלה וכו' אבותינו", שזהו תרח.

ואפילו אם נאמר שהלשון "ועכשיו" פירושו (לא ממש עתה, בזמן אמירת ההגדה, אלא) בעת יצי"מ, הרי ה"קרבנו" התחיל זמן רב לפני גלות מצרים, ואפילו לפני ברית בין הבתרים, כפי שמביא מיד ראי' מהפסוק "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר..."

קשיא ב': מהו ההדגשה **שהקב"ה** קרבנו לעבודתו, ולא ש"נעשינו קרובים ודבוקים בה' ובעבודתו".

לפי מה שביארנו מובן, דלא רק אברהם, אלא גם כל הדורות שלאחריו, עד **עכשיו** כפשוטו, הקירוב להקב"ה הוא לא מצד **מעמדם ומצבם ועבודתם של בני"י**, אלא מצד "קרבנו המקום לעבודתו".

עפ"ז מובן כיצד יכולה להיות מציאות של **בן רשע** גם עתה, לאחר גאולת מצרים.

פיסקא ג': "**והיא שעמדה** ...".

קשיא א': מהו החידוש, ש"**הקב"ה מצילנו מידם**"? אלו ה"עומדים עלינו לכלותינו" הם רשעים וזדים, ומהו הסברא שהם יוכלו לכלות ח"ו את בני"י, עד שצריך ליתן להקב"ה שבח והודי ש"מצילנו מידם"?

בפרט שהעולם וכל אשר בו נבראו בשביל ישראל. בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית. ותכלית כל המציאות (כולל של אומות העולם) היא לסייע לבני"י. אלא שהם עצמם אינם יודעים זאת כדי שיהי' מקום לבחירה, לעבודה של אתכפיא ואתהפכא. אבל אין זה משנה את האמת, שההצלה היא ענין שלא יכול להיות אחרת.

קשיא ב': "**שבכל דור ודור** עומדים עלינו...". מדוע אין אומרים נוסח זה בזמנים אחרים של הצלה וישועה, כמו פורים? ואדרבא, בגלות מצרים לא הי' "עומד עלינו לכלותינו", כמו שממשיכים "שפרעה לא גזר אלא על הזכרים", משא"כ "לבן ביקש לעקור את הכל", ועד"ז בנס פורים, שהגזירה היתה על "כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים".

תירוץ: כל זמן שלא נפעלת המטרה והתכלית, **הבירור בשלימות**, נמצאים בני"י במעמד ומצב שמצד **ענינם ומדריגתם** עדיין אינם מבוררים ומזוככים לגמרי מהרע (ועד שישנו בן רשע), ולכן, מצד מידת הדין יש מקום לכך ש"עומדים עלינו לכלותינו", ורק מפני ש"**הקב"ה מצילנו מידם**" אין זה בא לידי פועל.

על פי הני"ל מתעוררת שאלה: איך שייך שבני"י יהיו "שקועים" כ"כ בטומאה וברע של מצרים, עד שמצד עצמם ומהותם לא יוכלו לצאת ממצרים?

הגדה של פסח

מקור: תורת מנחם יום ב' דחה"פ תשכ"ו, לקוטי שיחות חלק י"ז פסח (ב)

זה מתורץ בהמשך הסיפור: **"וירעו אותנו"**. "אותנו" ולא "לנו". המצריים עשו **אותנו** רעים. פעלו כזה "רע", שלא הי' שייך אצל בני מצד עצמם. זה היה יותר מה"רע" שהוצרך להתברר ע"י גלות ושעבוד מצרים. ע"ד התירוץ על הקושיא, מדוע נענשו פרעה ומצרים הלא קיימו גזירת ה' "ועבדום וענו אותם", והיינו מפני קושי השעבוד, **שלא נכלל בהגזירה**.

לאחר כל הנ"ל נשאלת השאלה: סו"ס לא פעלה גלות מצרים בירור ועילוי הראוי, ומהו הרעש והמעלה של יציאת מצרים וסיפור יצי"מ?

זה מתורץ בסיומו של מגיד: **"ובנה לנו את בית הבחירה, לכפר על כל עוונותינו"**.

יש לדייק בלשון זה:

1. בכל א' מי"ד ה"מעלות טובות למקום עלינו" שלפנ"ז, לא מוסבר ה"מעלה". ודוקא במעלה האחרונה, "ובנה לנו את בית הבחירה", מפרש ה"מעלה"?
2. ישנה מעלה **הכי פשוטה שמפורש בפסוק** "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שזהו ענינו העיקרי, השראת השכינה.
- ואע"פ שהפסוק מדבר אודות המשכן, וכאן מדבר אודות בית הבחירה לאחר כניסתן לארץ, הרי אדרבא, מעלת הבהמ"ק, אפילו לגבי המשכן, היא השראת השכינה וגילוי אלקות **במוחש**, עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. וזהו עילוי ששייך לכל בנינו, גם אלו שאינן צריכים כפרה, ולמה נקט דוקא "לכפר על כל עוונותינו"?
3. מהו הדיוק "בית הבחירה" ולא **"בית המקדש"**?
4. כל המעלות עד "הכניסנו לארץ ישראל" מובן השייכות שלהם לגאולה, שהרי כל זמן שנמצאים במדבר ולא באים לארץ נושבת, עדיין הגאולה והיציאה ממצרים אינה בשלימות. כמו שמצינו בד' לשונות של גאולה "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתני", שהפסוק ממשיך מיד "והבאתי אתכם אל הארץ". אבל בנין בית הבחירה בירושלים, מהו שייכותו לגאולה?

תירוץ: ישנם ב' אופנים ומדריגות בגלות ויציאת מצרים:

א' - בחיצוניות ובגילוי: "הללו עובדים... והללו עובדים..." ואם היו נשאים עוד רגע במצרים לא היו נגאלים. מצד מדריגתם לא היו ראויים ליצי"מ. רק שהיה הענין ד"יד חזקה" נגד מדת הדין.

זהו בדוגמת הבן למטה שהוא נפרד מהאב, שלא ניכר בגלוי שבני"י הם דבר אחד כביכול עם הקב"ה, ושם נוגע ופוגע ענין החטא, וצריך כפרה **להסיר** את הלכלוך ופגם ע"י שעבוד וגלות.

ב' - בפנימיות ובאמיתיות: "להחליפם באומה אחרת איני יכול". ה' בחר בנשמות ישראל, בבחירה אמיתית, שהיא לא בגלל סיבות וטעמים, אלא מצד בחירה חפשית של הבורח.

ההתקשרות עצמית **ובחירת** הקב"ה בבני"י, זוהי מדריגה שחטא ועון אינם נוגעים שם מלכתחילה, ולכן נעשה כפרה לאמיתתה על כל עוונותינו. וזה פועל גם על מציאותם **בגלוי**, שגם מצד מציאותם נעשה זיכוך ומירוק הנפש.

ולכן "בית הבחירה" פועלת **"לכפר על כל עוונותינו"**. לא רק סליחה ומחילה, אלא הכפרה ומירוק החטא נעשית **במילא**.

אלא שההמשכה בזמן היא **בסדר ובהדרגה:**

א' - בזמן גלות ויציאת מצרים, היתה באופן "כי ברח העם", שהיתה נראית שצריך ל"יד חזקה".

ב' - כאשר "בנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו" נתגלה בחירת הקב"ה מעצמותו ית', ונפעל גמר ושלימות הכפרה. וענין זה קשור גם עם בית הבחירה כפשוטו, שבו נפעל ענין הכפרה לא ע"י שעבוד ויסורין, אלא ע"י קרבנות, כיון שבבית (הבחירה) המקדש נתגלתה **בחירתו** של הקב"ה.

זהו הפירוש הפנימי ב"מתחיל בגנות ומסיים בשבח":

מתחיל בגנות: בתחילת ההגדה והסיפור ביצי"מ, הרי זה כפי שהיציאה באה **מלמעלה**, כאילו שבני"י למטה מצד מדריגתם לא היו ראויים לגאולה, כמו שביארנו בארוכה. **ומסיים בשבח:** גם למטה מתגלה ענינה האמיתי "בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו".